

تقدیم به خوانندگان کہ
این چاپ را خواستند
ض. م

شعر و شناخت

ضیاء موحد

انتشارات فردا

موجد، ضیاء، ۱۳۲۱ -

شعر و شناخت / ضیاء موجد - تهران: مروارید، ۱۳۷۷.

ISBN 964-6026-59-1

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا (فهرست‌نویسی پیش از انتشار).

کتابنامه: ص ۲۸۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. شعر - تاریخ و نقد، ۲. شعر فارسی - تاریخ و نقد، ۳. شعر - مجموعه‌ها. الف. عنوان.

PN۱۱۱۹/ف۲م۸

۸۰۹/۱

کتابخانه ملی ایران

۹۳۵۱-۷۷م

آشادات فروری

تهران: خیابان انقلاب، روبه‌روی دانشگاه تهران، ۱۳۱۲ / ص. پ. ۱۶۵۳-۱۳۱۳۵

تلفن ۶۶۴۰۰۸۶۶-۶۶۴۱۴۰۴۶-۶۶۴۱۴۰۲۷-۶۶۴۸۲۰۱۲-۶۶۴۸۲۶۱۲

morvarid_pub@yahoo.com

www.iketab.com

شعر و شناخت

ضیاء موجد

چاپ دوم ۱۳۸۵

تیراژ ۱۱۰۰

چاپ گلشن

صحافی آزاده

شابک: ۹۶۴-۶۰۲۶-۵۹-۱-۹۶۴-۶۰۲۶-۵۹-۱ ISBN 964-6026-59-1

۳۲۰۰ تومان

فهرست مطالب

۴	درباره نویسنده
۵	پیشگفتار
۱۱	مقاله‌های فلسفی - نظری
۱۲	صدق در شعر
۵۱	نوع و فرد در ادبیات و فلسفه: از افلاطون تا پیکت
۷۳	بحثی در تصویر
۸۵	شعر سیاسی
۱۰۱	نقد شعر
۱۰۲	اخوان شاعر حالت‌ها
۱۱۵	نقش اخوان در تثبیت شعر نیمایی
۱۲۷	فروز فرخزاد در رفتار با تصاویر
۱۳۹	تأملی در شعر سیمین بهبهانی
۱۴۶	از دو دریچه به بیرون
۱۵۹	از تقلید تا خلق، بحثی در اسلوب هنری حافظ
۱۸۷	مُعرفی
۱۸۸	امیلی دیکنسون (همراه با گزینه اشعار)
۲۳۷	سیلویا پالات (همراه با گزینه اشعار)
۲۸۶	کتاب‌شناسی

درباره نویسنده

ضیاء موحد در ۱۳۲۱ در اصفهان به دنیا آمد. تحصیلات دبستانی و دبیرستانی را در اصفهان و دوره لیسانس و فوق لیسانس فیزیک را در دانشکده علوم دانشگاه تهران به پایان رسانید و در ۱۳۶۱ از بونیورسیتی کالج لندن دکترای فلسفه گرفت و اکنون مدرس فلسفه و منطق جدید در دانشگاه های ایران است. آثار ادبی او گذشته از مقاله های متعدد، دو مجموعه شعر بر آب های مرده مروارید و غراب های سفید و نیز ترجمه نظریه ادبیات نوشته اوستن وارن ورنه ولک است.

پیشگفتار

مهم‌ترین وظیفه فلسفه، نقد است، نقد حکم‌های کلی و شعارهای متداول و جا افتاده. شماره این حکم‌ها و شعارها در هر موضوع فراوان است و به همین دلیل برای هر کدام فلسفه‌ای داریم: فلسفه ریاضی، فلسفه فیزیک، فلسفه ذهن، فلسفه ادبیات و غیره. بحث‌های نظری فراوانی باید درمی‌گرفت تا فلسفه علم این حکم را که «نظریه‌های علمی محصول استقرا هستند» از اعتبار بیندازد و فلسفه زبان این حکم را که «ساختار زبان بازتاب دقیق ساختار جهان است» ببلرزاند. وظیفه فلسفه ادبیات شاید از فلسفه موضوع‌های دیگر سنگین‌تر بوده‌است. زیرا در این جا با بحث‌های پیچیده‌تر و مبهم‌تر سروکار داریم و شماره حکم‌ها و شعارها حد و حصری نمی‌شناسد. در واقع هر «ایسم» ادبی بر پایه چند حکم و شعار بنا شده‌است.

البته هر حکم کلی، ماهیت فلسفی ندارد. برای مثال این حکم که «شعر بدون تصویر ممکن نیست» یا حکم‌هایی که به مخالفت یا موافقت با پای‌بندی به وزن یا ترکیب وزن‌های مختلف یا درهم‌ریختن نحو در شعر می‌کنند، حکم‌هایی است که با معیارهای فلسفی صرف نمی‌توان آن‌ها را ارزیابی کرد. در این موردها نقد ادبی روش‌های خاص خود را دارد. به همین اعتبار مقاله‌هایی که در این مجموعه آمده به اقتضای موضوع، ماهیتی فلسفی یا ادبی و گاهی ماهیتی بینابینی دارند.

در این مجموعه، از میان مقاله‌هایی که تا کنون در نقد شعر و معرفی شاعران نوشته‌ام تنها آن‌هایی را برگزیده‌ام که در آن‌ها بیشتر حکمی یا موضوعی در باب شعر محل بحث و نقد بوده‌است و از چاپ شده‌ها مقاله‌هایی را آورده‌ام که بحث انگیز و مورد ارجاع بوده‌اند.

هدف از این مجموعه ارائه دیدگاهی است که اجزای آن در مقاله‌ها معرفی شده‌اند.

اشاره‌ای به مقاله‌ها

مقاله‌ها در سه بخش کلی فلسفی - نظری، نقد شعر، و معرفی به شرح زیر آورده شده‌اند:

مقاله‌های فلسفی - نظری

۱ - «صدق در شعر». در این مقاله این پرسش که آیا گزاره‌های شعر، صدق و کذب پذیرند یا نه طرح شده‌است و با معرفی نظریه مطابقت و نظریه هماهنگی در باب صدق و کاربرد این دو نظریه در داستان رستم و سهراب پاسخی بدان داده شده‌است.

۲ - «نوع و فرد در ادبیات و فلسفه: از افلاطون تا بکت». از زمان افلاطون و طرح دنیای مُثُل تا قرن هفدهم، ادبیات و فلسفه جلوه‌گاه غلبه کلی و جزئی و نوع بر فرد بوده‌است. پس از آن و همراه شعار هوسرل: بازگشت به شیء، جریان دیگری آغاز می‌شود. اما در آثار نویسندگان قرن بیستم و به خصوص بکت نگاه به فرد و شیء جهت دیگری می‌یابد. این مقاله، تحلیلی انتقادی از این بحث مهم فلسفی و ادبی است.

۳ - «بعنی در تصویر». این مقاله در سال ۱۳۵۰ به مناسبت انتشار کتاب صورت

خیال در شعر فارسی چاپ شد. در آن کتاب این حکم کلی پذیرفته شده بود که: شعر بدون تصویر وجود ندارد. مقاله «بحشی در تصویر» نقض کلیت آن حکم است. در این جا، با تغییر هایی جزئی، تنها آن بخش از مقاله را آورده ام که به بحث تصویر مربوط می شود. البته نویسنده کتاب، دیگر امروز به تصریح خود در کتاب موسیقی شعر (انتشارات آگه، ۱۳۷۶، ص ۴۰) از آن حکم عدول کرده است.

۴- «شعر سیاسی». در این مقاله پس از تعریف و ذکر انواع شعر سیاسی و گزارش کوتاهی از وضعیت آن در غرب، به شعر سیاسی ایران و به ویژه شعر سیاسی نیمایی پرداخته ایم.

نقد شعر

۵- «اخوان شاعر حالت ها». در این مقاله به بررسی لحن و حالت در شعر مهدی اخوان ثالث پرداخته ام. مقاله در ۱۳۴۶ به مناسبت بزرگداشت چهل سالگی اخوان نوشته شد. خشنودی اخوان از این مقاله برای من خاطره ای است همیشه خوش.

۶- «نقش اخوان در تثبیت شعر نیمایی». اخوان را اغلب به عنوان شاعر می شناسند. هدف این مقاله، که پس از درگذشت اخوان نوشته شد، آشنا کردن خواننده با اخوان منتقد و نقد برخی احکام و آرای او بوده است.

۷- «فروغ فرخزاد در رفتار با تصویر». این مقاله، در نقد مسأله ساختار در شعر فروغ و توضیح شباهت تصویر آرایه های اوست در کار شعر و کار سینما.

۸- «تأملی در شعر سیمین بهبهانی». به نظر من ارزش کار خانم سیمین بهبهانی چنان که باید شناخته نشده است. این مقاله، تا پژوهشی جامع، تنها درآمدی است به کار خانم بهبهانی.

۹ - «از دو دریچه به بیرون». شاعرانی داریم که از زبان تنها به عنوان ابزار انتقال معنی بهره می‌گیرند نه شیئی هنری با ظرفیت‌های تاریخی و زیبایی شناختی. در این مقاله دو گونه از این کاربرد ابزاری زبان توضیح داده شده‌است و برای روشن کردن تفاوت این دو گونه، شعر دو شاعر، به عنوان نمونه، با هم سنجیده شده‌است. بدیهی است که این داوری نهایی من درباره کار دو شاعری که هم‌چنان به کار خود ادامه می‌دهند نیست.

۱۰ - «از تقلید تا خلق، بهشی در اسلوب هنری حافظ». در این مقاله به این پرسش پاسخی داده‌ایم که: ویژگی اسلوب و شگردهای حافظ که او را از دیگران متمایز کرده‌است چیست؟ تعبیر برخی از خوانندگان این مقاله این بود که خواسته‌ام سعدی را بر حافظ ترجیح دهم. اما دلیل بزرگی شاعران بزرگ این است که هر کدام خصوصیتی دارند متمایز از دیگری. اگر در این مقاله بر برخی از ویژگی‌های هنر سعدی تکیه کرده‌ام از این روست که دست‌کم گرفتن سنت و زبان در شعر امروز ایران، خاسته از همان حکم‌ها و شعارهایی است که وظیفه نقد ادبی بی‌اعتبار کردن آن‌هاست.

معرفی

امیلی دیکنسون و سیلویا پلات دو شاعری در فرهنگ انگلیسی هستند که به عقیده اغلب منتقدان غربی هنوز در شاعران زن ثالثی در حد آنان پیدا نشده‌است. آشنایی من با شعر امیلی به سال ۱۳۶۱، و با شعر سیلویا پلات به سال‌های اخیر باز می‌گردد. از شعر این دو صدایی شنیدم و در آن‌ها جوهری یافتیم که دریغم آمد علاقه‌مندان به شعر را با آن‌ها آشنا نکنم.

۱۱ - «امیلی دیکنسون». این مقاله بازنویس گسترش یافته مقاله‌ای است که در معرفی امیلی دیکنسون نوشته بودم و چاپ شده بود. استقبال خوانندگان مرا

بر آن داشت که در این مجموعه، مقاله را کامل تر کنم و تعداد ترجمه شعرهای او را از شش شعر به چهل شعر افزایش دهم.

۱۲ - «سیلویا پلات». در شعر انگلیسی قرن بیستم شعر سیلویا پلات در شدت اعتراض و قدرت تأثیر و کاربرد تازه‌ای از اسطوره، شعری است استثنایی. این شاعر را به‌خصوص برای آشنا کردن خوانندگان با رهیافتی تازه به شعر، معرفی کرده‌ام. بخش اول این مقاله که زندگی‌نامه سیلویا پلات است پیش از این چاپ شده و بخش دوم که برای این مجموعه تهیه شده است گذشته از ترجمه شعرهایی از او، اختصاص به شگردهای خاص سیلویا پلات در کاربرد اسطوره در شعر دارد.

این دو معرفی، مکمل یکدیگرند و نشان می‌دهند که شعر و زندگی چه ارتباط عمیقی با هم دارند و برای رسیدن به شعر چه راه‌های متفاوتی وجود دارد و تا رسیدن به آن، چه بهایی باید پرداخت.

و نکته آخر این که در بعضی مقاله‌هایی که کتاب‌شناسی آن‌ها در آخر کتاب آمده در بازبینی تغییرهایی داده شده و در مواردی مطالبی به آن‌ها افزوده شده است.